

Janja Sekula, *Pobuna. Okupacija. Poraz. Zapadna Slavonija 1990. – 1991.* (Zagreb: Alfa; Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2022), 405 str.

U suradnji izdavačke kuće Alfa i Memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata 2022. godine izdana je knjiga Janje Sekula *Pobuna. Okupacija. Poraz. Zapadna Slavonija 1990. – 1991.* Autorica je doktorirala na temi „Zapadna Slavonija pod srpskom okupacijom (od Sarajevskog primirja do operacije ‘Bljesak’)” te ovu knjigu objavljuje kao prethodnicu proširene verzije disertacije jer, kako i sama navodi, da bi se što zornije prikazala i objasnila događanja u Domovinskom ratu na području zapadne Slavonije od 1992. do 1995., važno je razumjeti procese, prvenstveno one političke naravi, koji su doveli do srpske pobune, kasnije i agresije. Knjiga je temeljena većinom na izvornom arhivskom gradivu, a ponajviše je korištena dostupna dokumentacija Republike Srpske Krajine, koja je dobrim dijelom objavljena u izdanjima Memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata.

U uvodu je naglašeno da knjiga ne prati strogo kronologiju događaja, nego je sadržaj formiran tematski prema procesima koji su se odvijali. Naglasak je stavljen na političke aspekte srpske pobune na području zapadne Slavonije, a vojni aspekti pobune spominju se u prikazu djelovanja Jugoslavenske narodne armije, srpskih paravojnih formacija i policije. Drugo poglavlje („Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990. – 1991. i stvaranje samostalne hrvatske države”, str. 23–37) prikazuje društveno-gospodarsku i političku situaciju u kojoj se našla Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija nakon smrti jugoslavenskoga predsjednika Josipa Broza Tita, rastuće nezadovoljstvo ustavnim promjenama iz 1974. godine u Srbiji te početak stvaranja teze o ugroženosti Srba i neriješenom srpskom pitanju, uspon Slobodana Miloševića, što je utjecalo na izradu Memoranduma SANU 1986. godine, a sve u svrhu ispunjenja cilja „svi Srbi u jednoj državi”. Prikazan je i proces demokratizacije i osamostaljenja Hrvatske te usporedno s time stvaranje Srpske autonomne oblasti (SAO) Krajine.

U trećem poglavlju („Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990. godine”, str. 45–94) definirano je područje koje označava zemljopisni pojam zapadna Slavonija u opsegu općina Bjelovar, Grubišno Polje, Daruvar, Pakrac, Virovitica, Podravska Slatina, Novska, Nova Gradiška i Slavonska Požega. Prikazana je nacionalna struktura stanovništva spomenutih općina te odnos hrvatskoga i srpskoga stanovništva, što je imalo utjecaja na rezultate višestranačkih izbora u zapadnoj Slavoniji. Autorica dalje detaljno prikazuje osnivanje Srpske demokratske stranke (SDS) u proljeće 1990. te njezina Regionalnoga odbora u kolovozu iste godine – ta je stranka bila nositelj i provoditelj velikosrpskih ideja na zapadnoslavonskom području – kao i djelovanje i ulogu Srpske pravoslavne crkve u srpskoj pobuni, a posebice djelovanje episkopa Lukijana.

Osnivanje organizacije SDS-a u zapadnoj Slavoniji dovelo je do napetih odnosa između Hrvata i Srba te incidenata, o čemu govori četvrto poglavlje („Sigurnosna situacija u zapadnoj Slavoniji od osnutka SDS-a do ‘pakračkih događaja’ u ožujku 1991. godine”, str. 109–121). Napetosti na zapadnoslavonskom području dodatno je potaknulo osnivanje pakračkoga ogranka Hrvatske demokratske zajednice, a nemiri

i incidenti su se nastavljali te vrhunac dosegнули u ožujku 1991. i oružanom sukobu u Pakracu. Autorica ističe važnost hrvatske policije kao u tom trenutku jedine oružane sile te daje prikaz kadrovskih promjena i pojačanja unutar policijskih postaja zapadnoslavonskih općina.

Peto poglavlje („Političke i vojne pripreme za stvaranje srpske paradržave u zapadnoj Slavoniji – proces preuzimanja vlasti i stvaranja SAO Zapadna Slavonija”, str. 141–223) započinje razradom općinskih vlasti prema nacionalnosti i udjelu srpskoga stanovništva nakon višestranačkih izbora. Autorica navodi da se lokalni predstavnici vlasti nisu prilagodili novonastalim društvenim promjenama te da se upravo u općinama s većinski srpskim predstavnicima u vlasti najjače protezala teza o ugroženosti srpskoga stanovništva. Spominje se nepoštovanje ustavnopravnoga poretka od općinskih vlasti, a kao primjer se ističe odluka o pripajanju Općine Pakrac SAO Krajini te stavljanje Policijske postaje Pakrac pod nadzor krajinskoga Sekretarijata unutrašnjih poslova. U poglavlju se prikazuje i oružani incident u Pakracu u ožujku 1991., kao i događaji koji su uslijedili poput osnivanja SAO Zapadne Slavonije.

Šesto poglavlje („Početak rata: osnivanje SAO Zapadna Slavonija i srpske snage na zapadnoslavonskom području”, str. 229–260) donosi pregled terorističkih akcija i napada na policijske postaje i policajce, prikazuje situaciju prilikom osnivanja SAO Zapadne Slavonije, koja je nastala među ostalim i kao posljedica nesuradnje zapadnoslavonskoga odbora SDS-a s vodstvom SNV-a za Slavoniju, Baranju i Zapadni Srijem. U nastavku je objašnjena uloga Jugoslavenske narodne armije i ostalih srpskih snaga (Teritorijalna obrana Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, Teritorijalna obrana SAO Zapadne Slavonije) u pobuni na teritoriju zapadne Slavonije. Dotiče se i djelovanja Sekretarijata unutrašnjih poslova Okučani s obzirom na činjenicu da su dio oružanih snaga pobunjenih Srba činili policajci srpske nacionalnosti, koji su zapravo bili prva organizirana oružana sila, te uloge srpskih dobrovoljaca koji su se pridružili srpskim snagama u zapadnoj Slavoniji (primjer Okučana i Podravske Slatine, gdje su se dobrovoljci Srpske radikalne stranke priključili srpskim pobunjenicima).

Sedmo poglavlje („Rat u zapadnoj Slavoniji”, str. 267–343) započinje prikazom napada pobunjenih Srba i Jugoslavenske narodne armije na gradove i općine u zapadnoj Slavoniji te opisuje ratna događanja tijekom 1991., kao i pogoršanje odnosa prema srpskom stanovništvu, gubitak teritorija te povlačenje srpskih snaga i iseljavanje srpskoga stanovništva koje je uslijedilo u drugoj polovini 1991. godine. Autorica prilaže i iskustva i sjećanja Srba koji su napustili zapadnu Slavoniju te ih koristi za pronalaženje razloga srpskoga neuspjeha koji je uslijedio. Poglavlje sadržava i osvrt na neutemeljenost optužbi protiv hrvatskih vlasti za genocid i etničko čišćenje.

Osmo poglavlje („Metoda spaljene zemlje – politika protjerivanja, ubijanja i uništavanja imovine i kulturne baštine nesrpskog stanovništva”, str. 351–360) detaljnije prikazuje način ratovanja srpskoga stanovništva, koje je bile popraćene kršenjem ljudskih prava, ubojstvima civila, zastrašivanjem i protjerivanjem nesrpskoga stanovništva, kao i napadima na javne ustanove i njihovim razaranjem i uništavanjem.

Autorica u uvodu kaže da je možda najveći doprinos ove knjige dio koji govori o iseljavanju srpskoga stanovništva s područja zapadne Slavonije tijekom 1991. i s

tom se tvrdnjom možemo svakako složiti. Naime, česte optužbe srbijanskih i srpskih političara prema Hrvatskoj za etničko čišćenje možda najbolje demantiraju upravo sjećanja Srba koji su napustili zapadnu Slavoniju 1991., ali i tijekom razdoblja nakon Sarajevskoga primirja do 1995. godine. U njihovim izjavama i tekstovima uočava se prije svega razočaranje pobunjeničkim vođama zbog nerealnih i naposljetku ne-realiziranih obećanja. Zaključno, ova knjiga otvorila je mnoštvo novih pogleda na događanja koja su se odvijala 1990. i 1991. na području zapadne Slavonije i, najbitnije, pokazala da korijen i uzrok srpske agresije na Republiku Hrvatsku, zbog potpunoga i jasnijega razumijevanja, uvijek treba biti polazna točka kad raspravljamo ili pišemo o Domovinskom ratu.

Ivana Široki